

מאות.

שלחה רב שרביא קמיה דאבוי את השאלה הזאת: האם הכוונה היא לשית מאה איסתירי, סלעים, וזוזא. או דלמא, הכוונה היא לשית מאה פריטי פרוטות, וזוזא?

אמר ליה אביי: דל פריטי, אין להסתפק בפרוטות, דלא כתבי בשטרא. שלא כותבים בכלל פרוטות בשטרות, דאסוכי מסכנן להו, ומשוי להו זוזי. מסכמים את הפרוטות וכוללים אותם בדינרים, שבמקום מאה תשעים ושתיים פרוטות, כותבים דינר אחד.

קטז-א

מאי אמרת, אלא מה תרצה לומר, שהכוונה היא, לשית מאה איסתירי וזוזא, לשש מאות סלעים וזוז. אך מאחר שיש לפרש גם שהכוונה היא לשש מאות זוז [שהוא רבע סלע, שהסלע היא ארבעה דינרים]. אם כן יד בעל השטר על התחתונה, ואינו גובה אלא זוזים.

פלוני ספל, ו"קפל" מלמטה, היה כתוב למטה שהוא הפקיד אצלו קפל, דהיינו בגדים הראויים לקפלם, (138) הכל הולך אחר התחתון, וצריך לתת לו קפל.

בעי רב פפא: היה כתוב "קפל" מלמעלה, ו"ספל" מלמטה, מאי?

מי חיישינן לזכוב, האם במקרה זה אנו הולכים אחר העליון, כי מן הסתם גם למטה היה כתוב "קפל", אלא שבא זכוב ומחק קצת מרגל הקו"ף עד שנעשה סמ"ך. (139) או לא. או שאין חוששין לזכוב, וגם כאן הולכים אחר התחתון, והוא צריך לתת לו ספל?

ומסקינן: תיקו! (140)

ההוא שטר, דהוה כתב ביה שפלוני חייב לפלוני "שית מאה וזוז", שש מאות ועוד זוז [דינר], ולא היה כתוב מאיזה מטבע השש

לגגה. אך בתשב"ץ [א נ] הוכיח מכאן שבימי חז"ל היו נוהגים להדביק את רגל הקו"ף לגגה, שהרי אין דרך הזכוב להוסיף אלא לחסר את האות.

ובסוף כתב, שאין ראייה כל כך, כי אולי בשטרות לא מקפידים כל כך בצורת האותיות ואפילו בדברים שפוסלים בספר תורה.

140. דעת הרשב"ם שהלכה כסומכוס, שכל ממון המוטל בספק חולקין. אך זה דוקא בספק שהוא על עצם המעשה איך היה. אבל בספיקא דינא, כגון הכא, שנשאר בתיקו, אין אומרים יחלוקו. אלא, כיון שהדיינים אינם יודעים איך לפסוק, ישתקו, והמחזיק יחזיק מה שבידו.

וכתב הקובץ שיעורים, שאין הכוונה לדין המוציא מחבירו עליו הראייה, אלא לכל דאלים

כי מאחר שאנו רואין בו ריעותא בשתי אותיות, אנו חוששים שמא היה כאן שם אחר ואיננו יודעים מיהו. תוס' ד"ה אבל.

138. רשב"ם. ורבינו תם מפרש, "ספל" ראשי תיבות ס' פלגי, דהיינו שלשים חצאי סלעים. ו"קפל" הוא ק' פלגי, דהיינו מאה חצאי סלעים. ורבינו חננאל מפרש, "ספל" היינו ספל ממש כמו פירוש הרשב"ם. ו"קפל" הוא שם של כלי. ועוד מפרש, "ספל" ראשי תיבות סאה ופלגא. ו"קפל" הוא קב ופלגא. תוס' ד"ה ספל.

139. בבית יוסף אורח חיים [לן] כתב, שמזה ראייה שרגל הימין והשמאל של הקו"ף נוטים זה לזה שאז אפשר שהזכוב חיברם. וכן כתב בתומים [מב ט] שהזכוב חיבר את רגל הקו"ף

הוציא עליו כתב ידו, מי שהוציא על חברו שטר שהוא חתום עליו בכתב ידו בלבד, בלי חתימות עדים, שהוא חייב לו כסף, הרי גובה המלוה מנכסים בני חורין של הלוה. אך לא מנכסים משועבדים, לפי שאין דינו של שטר זה כשטר ממש, אלא כמלוה על פה בלבד, שאינו גובה מנכסים משועבדים.

ולכן לא יחתום עצמו אלא בראש הקלף, כדי שלא יוכל אדם לכתוב כלום מעל חתימתו.⁽¹⁴²⁾

אמר אב"י: האי מאן דבעי למחוי חתימות ידיה בבי דינא, אדם שרוצה להציג את דוגמאת חתימת ידו לפני בית דין כדי שיוכלו להשוות אותה עם חתימתו על השטר,⁽¹⁴¹⁾ לא לחוי בסוף מגילתא. לא יחתום את עצמו בסוף הקלף וישלח אותו לבית דין, דלמא משכחת לה אחר, שמא ימצא את הקלף אדם נוכל, ובתיב דמסיק ביה זויזי, שמא הוא יכתוב בראש הקלף, מעל חתימתו, "אני החתום מטה לויתי מפלוני כך וכך כסף", ועל ידי זה יוכל לגבות ממנו, שהרי ותנן לקמן [קעה ב]:

העד החתום בלי צירוף השני [שהרי הוא מעיד על מנה שבשטר], ואחר כך כשמצטרף העד מהשוק להעיד על חתימת יד חברו הרי יוצא עוד רבע מהממון על פיו, ונמצא ששלושת רבעי הממון יוצאים על פי עד אחד. והתורה אמרה "על פי שני עדים יקום דבר" שחצי דבר יקום על פיו של זה וחצי דבר על פיו של זה. ויש רק עצה, שהעד החתום ישלח את חתימתו לבית דין והם יקיימוהו, ואז כבר לא צריך את עדותו בנוגע לחתימתו והוא יכול להצטרף עם העד מהשוק להעיד על חתימת יד העד המת. רשב"ם.

142. לדעת הרמב"ם, שבהוציא עליו כתב ידו נאמן הלוה לטעון פרעתי, לפי שאינו כשטר גמור, קשה, אם כן, מה החשש והרי יוכל לטעון פרעתי? אלא שהדרך היא, שמי שמוציאין עליו שטר מזוייף אינו טוען פרעתי אלא אדרבה, הוא צווח ואומר לא היו דברים מעולם, ושוב אינו יכול לטעון פרעתי, שהרי כל האומר לא לויתי, כאילו אומר "לא פרעתי".

ואמנם, אם יטען הנתבע שאכן זו היא חתימתי אך מעולם לא לויתי אלא שחתמתי על דף חלק והשארתי אותו בידי בעל דיני והוא זה

גבר. והנפקא מינה שמועילה תפיסה, כיון שהבית דין אין פוסקין כאן דין כלל.

וכתב עוד, שעיקר דברי הרשב"ם קשה להבינם, כי מהו ההבדל בין ספיקא דדינא לספק במעשה, והלא גם בספק מעשה אין הדיינים יודעים של מי הוא?

ובנמוקי יוסף כתב בסגנון אחר, שהדין "ממון המוטל בספק חולקין" אמור רק בדבר שאי אפשר להתברר, כגון בנפל הבית עליו ועל אביו, ולא יודעים מי מת קודם. אבל כאן, בעלי הדין יודעים מה היה כתוב שם, ורק אנחנו איננו יודעים, לכן ישתקו הדיינים, והמחזיק יחזיק מה שבידו.

וראה עוד בקונטרס הספיקות בתחילתו.

141. כגון באופן האמור בגמרא בכתובות [כא א], בשני עדים שהיו חתומים על השטר ומת אחד מהם ואין מי שמכיר את חתימתו אלא העד הנשאר ועוד אדם אחד מהשוק, שלמאן דאמר שני עדים המעידים על כתב ידם "על מנה שבשטר הם מעידים", כלומר, שהם מעידים שהיתה הלואה, לפיו אין יכול העד האחד להצטרף עם אדם מהשוק להעיד על חתימת יד העד המת, כי אז יוצא שחצי הממון יוצא על פי

סכום של שלש או יותר ממטבע פלונית, **דלמא מזויף וכתב**, שמא יזייף המלוה ויעשה מהשלש שלשים או מהארבע ארבעים, (144) וכן הלאה עד עשר. (145) אבל מאחד עשר ואילך, אין חשש לכתוב שם, שאם ירצה המלוה לזייף מעשר לעשרים, הוא יצטרך גם להכניס וי"ו בין האחד לעשר, כדי שיהיה אחד ועשרים. ומתוך שהו"ו נכנס שם בקושי יכירו את הזיוף. (146)

ואי איתרמי ליה, ואם בכל זאת יצא לו לכתוב את המספר שלש או ארבע בסוף השורה, **ניהדריה לדבוריה תרין תלתא זימני**, יחזור שוב על הסכום בהמשך השטר, ואפילו פעמיים ושלש, ואז **אי אפשר דלא מיתרמי ליה באמצע שיטה**. בהכרח שיצא לפחות פעם אחת שהסכום יופיע באמצע השורה, ושם אי אפשר לזייף ולהוסיף אותיות, ואז אפילו אם יזייף המלוה לפני כן, הרי לא נלמד רק מהתחתון כמבואר במשנתנו.

ההוא דהוה כתיב ביה, מעשה בשטר שהיה

ההוא בזבינא (143) **דאתא לקמיה דאביי**, מעשה במוכס שבא לפני אביי. **אמר ליה המוכס לאביי: ניהזי לי מר חתימות ידיה**, הראה בפני, רשום את חתימת ידך, **דכי אתו רבנן מחווי לי**, שכאשר יגיעו החכמים אל מעבר המכס ויציגו לפני בקשה בחתימת ידך לשחרר אותם מתשלום המכס, **מעברנא להו בלא מכסא**, אתן להם לעבור בלי לשלם המכס, על סמך השוואתי עם חתימתך שבידי.

אחוי ליה בריש מגילתא. רצה אביי לחתום את עצמו בראש הקלף. **הוה קא נגיד ביה משך המוכס את הקלף כדי שיחתום אביי מלמטה**.

אמר ליה אביי: כבר קדמוך רבנן! והזהירו על כך שלא לחתום רק בראש הקלף, מחשש נוכלים כמותך.

אמר אביי: מתלת ועד עשר, ממספר שלש ועד מספר עשר, **לא לכתוב בסוף שיטה**, שלא יכתוב אדם בשטר בסוף השורה שלוה

"ארבע" ולא בלשון זכר "שלשה" "ארבעה". תוס' ד"ה לא.

וכתב התורת חיים, שלפי זה, אם יצא לו בסוף שורה, היה יכול להוסיף ה' שיהיה בלשון זכר, אלא שלפעמים מדובר בחפצים שלא מתאים בהם רק לשון נקיבה כגון פרות ויריעות.

145. לבד משמונה בלשון הקדש שאי אפשר לעשותו שמונים. אלא שהגמרא מדברת בלשון ארמית שאפשר לעשות מ"תמני" "תמנין". ש"ך חושן משפט [מו ב].

146. ואם היה כתוב שלשים או חמשים בסוף השורה, אין לחשוש שמא היה כתוב שם שלש

שכתב כרצונו, הוא יהיה נאמן, במיגו שהיה יכול לטעון פרעתי. ואף על פי כן אמר אביי שלא יחתום אדם בתחתית דף ריק, שמא הוא ישכח מכל ענין החתימה, ויטען רק שלא לוית מעולם שהרי זו האמת, ואז יחייבוהו הבית דין [ולא יהיה נאמן במיגו על טענתו שלא לזה, שהרי זה נגד כתב ידו, שהוא בגדר הודאת בעל דין כמאה עדים דמי]. נמוקי יוסף.

143. מלשון "מבזבו" שהמוכס מבזבז ממונו על כך לקנות את זכות המכס מהמלך. וגם מבזבז את ממונם של אחרים על ידי המכס. יעב"ץ.

144. דהיינו, כשכתוב בלשון נקיבה "שלש"

אזל כתב ביה וי"ו, הלך הלוקח והוסיף וי"ו לפני ה"אחי", ושויח "ואחי". כלומר, שהוא קנה גם את חלקו של האח השלישי, ששמו "אחי".

אתא לקמיה דאביי.

אמר ליה אביי: מאי טעמא דחיק ליה עלמא להאי וי"ו כולי האי? מדוע הוי"ו נכנס שם כל כך בדוחק?

כפתיה, ואודי שהוא זיוף. (148)

ההוא שטרא דהוה חתים עליה רבא ורב אחא בר אדא, שהיו חתומים שניהם עליו.

אתא לקמיה דרבא הראו את השטר לרבא.

אמר ליה רבא לבעל השטר: דין חתימות ידא דידי היא, אכן זו חתימת ידי, מיהו קמיה דרב אחא בר אדא לא חתימי לי מעולם! אלא שמעולם לא חתמתי לפני רב אחא בר אדא כפי שהוא בשטר הזה.

כפתיה ואידי! כפה עליו רבא להודות שהוא זיף את חתימתו. (149)

כתוב בו שפלוני מכר לפלוני "תילתא בפרדיסא". כלומר, שליש מפרדסו.

אזל מחקיה לגניה דבי"ת וברעיה, הלך הלוקח ומחק חלק מגג הבי"ת, ואת רגלה, ושויח ועשה ממנו "ופרדיסא". שבמקום הבי"ת היה כתוב וי"ו, ומשמעו עתה שמכר לו שליש משדהו ובנוסף את כל הפרדס. (147)

אתא לקמיה דאביי.

אמר ליה אביי ללוקח: מאי טעמא רויח ליה עלמא להאי וי"ו? מדוע מקום הוי"ו של "ופרדיסא" כל כך מרווח?

כפתיה ואודי! כפה עליו אביי להודות על הזיוף שעשה.

ההוא שטר דהוה כתיב ביה שפלוני קנה "מנת ראובן ושמעון אחי", את חלקם של האחים ראובן ושמעון בשדה שירשו מאביהם.

הוה להו אחא דשמיח אחי. היה להם לראובן ושמעון אח נוסף ששמו "אחי", שגם לו היה חלק באותה שדה.

קיום כדי שלא יהא נראה כערמה ויצטרכו בית דין לכפות עליהם. ריטב"א.

149. משמע שאילו לא היה מודה, היה השטר כשר אף על פי שרבא לא זכר את המעשה. ושלא כדברי הרמב"ם בהלכות עדות [ח ד], שעדים הבאים לקיים את כתב ידם צריכים לזכור את המעשה עליו נסובה העדות. ואם לאו, אין קיומו קיום. והוסיף הרמב"ם על זה "וכל מי שאינו דן בזה, לא ידע בדיני ממונות בין ימינו לשמאלו". ריטב"א.

וראה בית יוסף [מו לז] שיישב דעת הרמב"ם.

או חמש. כי חזקה על העדים שעושים דבריהם כהוגן. ריטב"א.

147. על פי רבינו גרשום.

148. משמע, שאם לא היה מודה, לא היינו פוסלים את השטר משום כך. וכן באופן הקודם. והטעם, כי לא היה המחק ניכר, שאז היינו פוסלים את השטר מחשש שמא היה כתוב שם דבר מה והוא מחק אותו, אלא שהיו האותיות מרווחות או דחוקות בלבד ועל זה אין פוסלים. ומשמע, שמכל מקום, הבית דין כופים על כך. ולכן אם יש אותיות כאלו מוטב לעשות להם

הזה. במה דברים אמורים, כאשר המתחייב בשטר יכול להתנגד לכתיבתו. אך אם אין לו זכות התנגדות, או אם השטר הוא זכות עבורו, וברור הדבר שהוא רוצה בו, כותבים וחותמים העדים על השטר אפילו שלא מדעתו. ולכן:

כותבין גט לאיש, אף על פי שאין אשתו עמו.⁽¹⁵⁰⁾ אפשר לכתוב גט לבעל המגרש את אשתו, ויכולים העדים לחתום עליו גם ללא נוכחות אשתו וללא הסכמתה, והבעל יגרש בו כשירצה. לפי שאין צורך בהסכמתה של האשה לגירושה.

וכותבין וחותמים העדים על השובר [קבלה על תשלום כתובתה] **לאשה, אף על פי שאין בעלה עמה.** והיא תשמור אותו עד שבעלה ישלם לה את הכתובה, ואז תתן לו את השובר שבידה. שהרי השובר הוא זכות לבעל, ולכן אין צורך בהסכמתו לכתיבתו.⁽¹⁵¹⁾

ובלבד שיהא מכירן. יבואר בגמרא.

אמר ליה רבא לזיפן: בשלמא דידי זייפת, מילא את חתימתי הצלחת לזיפן. **אלא את חתימתו דרב אחא בר אדא, דרתית ידיה,** שידיו רועדות והכתב שבור, **היכי עבדת** כיצד הצלחת לזיפן?

אמר ליה: אנחי ידאי אמצרא, שמתי את ידי על החבל הנטוי על הנהר משפה לשפה, שמתנדנד כל הזמן בגלל שהעוברים על הגשר אוחזים בו, וכך הצלחתי לזיפן גם את רעידת ידו של רב אחא בר אדא.

ואמרי לה, יש אומרים, שהוא הצליח לזיפן על ידי שהוא **קם אזרנוקא,** שעמד על הדלי ששואבים בו מים מהבור כשכל גופו רועד, **וכתב.** וכך זיפן את החתימה של רב אחא בר אדא.

מתניתין:

אין העדים רשאים לחתום על שטר אלא אם הוא נעשה מדעת הצד המתחייב בשטר

לבעלה עד תשרי, ובינתיים היא תמכור את הכתובה שלה לאדם אחר, ולאחר מכן יוציא הבעל את השובר שנכתב בניסן ויפסיד לאותו לוקח?

ומתוצת הגמרא, שמכאן ראה לדברי שמואל, שהמוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו, מחול. שהאשה מוכרת את השטר חוב שלה שהוא הכתובה, לאדם אחר, ולאחר מכן היא מוחלת את הכתובה לבעלה, שעל אף שהכתובה כבר מכורה מכל מקום חלה המחילה שלה.

ועוד מתרץ שם אביי, ש"עדין בחתומי זכין לו", שבכל שטר שיש בו זכות לאדם, חתימת העדים היא שמזכה לו מאותה שעה שחתמו

150. ואין לחשוש שמא הבעל יכתוב את הגט בניסן ולא ימסרנו לה אלא רק בתשרי, ובינתיים יאכל פירות מנכסי מלוג שלה שעדיין שלו הם. ולאחר מכן תבוא האשה אל הלוקחות ותוציא מהם את הפירות שהם קנו מבעלה מניסן ואילך על סמך הגט שנכתב בו תאריך של ניסן. כי אין זה שכיח שיכתוב אדם גט לאשתו קודם שירצה לגרשה, "דלא מקדים איניש פורענותא לנפשיה". תוס' ד"ה אף על פי.

151. התוס' הביאו, שהגמרא במסכת בבא מציעא שואלת [על כעין זה], מדוע לא נחשוש שמא היא תכתוב את השובר בניסן ולא תמסרנו

את הוצאות כתיבתו. (152)

כותבין שטר חוב ללוה, (153) כדי שיהיה קטז-ב
השטר מזומן בידו לתתו למלוה כשילוה לו
כסף, אף על פי שאין מלוה עמו. (154)

והבעל נותן את שכר הסופר של הגט, מן הטעם שיבואר בגמרא. וכן את שכר הסופר שכותב את השובר, משום שהשובר הוא לטובתו של הבעל, שעל ידו האשה לא תוכל לתבוע שוב את כתובתה, לכן עליו לשלם

זכין לו". תוס' ד"ה כותבין.

והרמב"ם [מלוה ולוה כד א] פסק שאין כותבים שטר ללוה לפני ההלואה אלא אם יש בו קנין. אבל בשאר שטרות, לא הזכיר הרמב"ם שצריך לכתוב קנין, גם אם אין השטר נכתב מדעת שניהם.

ומוכת, שרק לגבי כתיבת שטרי הלואה צריכים העדים לראות את ההלואה [אם אין בשטר קנין], אך במכר ובגט, דיינו שיחתמו העדים על השטר, ויחולו המכר או הגירושין אף בלי נוכחות עדים, ומבלי שידעו העדים בכלל שהמכר או הגירושין אכן התקיימו.

ויש לדון, על מה בכלל מעידים העדים בחתימתם על השטר?

הנתיבות [כח ז] סבור שכל עדותם אינה אלא על כך שהגט נכתב בציווי הבעל, ותו לא!

אלא, כיון שיוצא הגט מתחת ידה, כאשר העדים חתומים עליו, יש לנו אומדנא מוכחת, הבנויה על כך שיש בידה שטר בחתימת עדים המאשרים שהגט נכתב בציווי הבעל, שאכן בעלה נתן לה את הגט.

ועיין בשיעורי מרן האבי עזרי המלוקטים על מסכת בבא מציעא, בסוגיית שטרות, שהביא בשם ר' איסר זלמן, שהיה מתבטא כך: העדים שבשטר אומרים [רק] שהם חתמו!

והיינו, שאין כאן כל עדות, מלבד העדות שהם חתמו על השטר, ומכח העדות הזאת, אנו מסיקים שהשטר נכתב מדעת הבעל, כי אחרת הם לא היו חתומים עליו.

ואפילו נמסר לו השטר זמן רב לאחר מכן. תוס' ד"ה ושובר.

152. רשב"ם. וכתב הרמב"ן, שיש אומרים, שזה רק במקום שאין כותבים כתובה אלא האשה גובה את כתובתה על ידי הגט בלבד או על ידי עדי מיתת הבעל. ולכן הוא צריך לשלם את שכר השובר, לפי שזו היא טובתו, שכל זמן שאין לו שובר היא יכולה לגבות ממנו שוב את הכתובה. אבל במקום שכותבים כתובה והאשה גובה את כתובתה על ידי שטר הכתובה, אם כן, בדרך כלל אין הבעל צריך לשובר אלא היא מחזירה לו את הכתובה בעת הפרעון, ורק באופן שהיא איבדה את הכתובה והבעל מסכים לשלם לה היא נותנת לו שובר, ולכן, היא צריכה לשלם את השובר, שהרי הבעל אינו צריך להפסיד בגלל שהיא איבדה את הכתובה.

153. ואף חותמין עליו עדים. וכן להלן בשטר מכר.

154. גם על זה שואלת הגמרא שם, שנחשוש שמא הוא יכתוב את השטר בניסן ולא ילוה רק בתשרי, והמלוה יטרוף מלקוחות שקנו מהלוה לפני תשרי?

ומתרצת הגמרא, שמדובר בשטר הקנאה, שהלוה מקנה למלוה את נכסיו מזמן הכתיבה בין אם ילוה בין אם לא ילוה בסוף.

וגם על זה מתרץ אב"י שם, ש"עדיו בחתומיו